

<https://doi.org/10.62837/2024.2.359>

RƏHİMƏ MƏMMƏDOVA QƏDİR QIZI

Azərbaycan Dillər Universiteti

rahi76@mail.ru

**TƏRCÜMƏ ZAMANI SİYASİ MƏTİNLƏRDƏ İŞLƏNƏN BƏZİ
TERMINLƏRİN MƏNA FƏRQLİLİYİ
XÜLASƏ**

Müasir tədqiqatlara əsasən ispan cəmiyyətinin hazırkı siyasi inkişaf mərhələsini və vəziyyətini əks etdirən müxtəlif siyasi terminlər yaranmışdır. Müasir dövrdə siyasi mətnlərin tərcümə edilməsi ispan dili ölkələri ilə əlaqələrin inkişafı, dövlətlər arasında diplomatik münasibətlər haqqında məlumatların əldə olunması üçün çox mühümdür. Təkmilləşən ispan dili siyasi mətnlərdə işlənən terminlərin mənalарının artmasına, dəyişməsinə və müxtəlifliyinə görə seçilir. Hər bir siyasi termin yalnız morfoloji yolla deyil, həmçinin alınma yollarla dildə inkişaf edərək (kalka və neologizm) yayılmışdır. Göründüyü kimi, alınma sözlər vasitəsilə ispan leksikologiyasında işlənən siyasi terminlər çoxluq təşkil etsə də, əksər hallarda onlar ispan dil sisteminin bir parçası olub müxtəlif xüsusiyyətləri əks etdirən, əsasən dilin daxili imkanları hesabına leksik, morfoloji və sintaktik yolla yaradılmasına üstünlük verilir. Mövzunun əhəmiyyətini artıran digər bir amil isə ispan dilində siyasi terminlərin yaranma yolları və tərcümə yolları ilə bağlı məlumatların doğma dilimizdə kifayət qədər olmamasıdır. Dünyada elm və cəmiyyət inkişaf etdikcə artan bir sıra siyasi terminlər ümumişlək sözlərə çevrilir. Siyasi mətnlərdə rast gəlinən terminlərin müəyyən bir hissəsi onun ilkin mənası ilə yanaşı ümumişlək söz kimi də işləyə bilər.

Açar sözlər: ispan siyasi dili, siyasi terminlər, dilin inkişafında siyasi terminlərin rolu, siyasi terminlərin yaranması, xüsusiyyəti, ispan dilinin leksikası, siyasi terminlərin müxtəlif mənalарı.

Müasir dövrdə siyasi mətnlərin tərcümə edilməsi istər əlaqələrin inkişafı, istərsə də dövlətlərlə əlaqəli məlumatların ictimaiyyətə çatdırılması üçün çox mühümdür.

İspan dilində terminlər müxtəlif ixtisas və peşə sahələri ilə əlaqədar sözlər olaraq həmin sahənin mütəxəssisləri tərəfindən tam şəkildə başa düşülür. Odur ki, ispan dilçiləri terminləri işləndiyi sahədən asılı olaraq siyasi, tibbi, iqtisadi, dini, idmanla əlaqəli və s. müxtəlif növlərə ayırırlar.

Beynəlxalq siyasi yönümlü əlaqələrin genişlənməsi ilə də siyasi terminlərin yaranması zəruriyyətə çevrilmişdir və bu terminologiyanın zənginləşməsi prosesini daha da sürətləndirmişdir.

Siyasi terminlər adından da məlum olduğu kimi əsasən siyasətlə, dövlət, hökumət sistemi ilə bağlı olan terminlər olub həmin sahənin mütəxəssisləri tərəfindən tam şəkildə anlaşılır. İspan dilçiləri terminologiya sözünü “müəyyən bir elmə, sənətə, müəllifə və ya sosial qrupa aid texniki sözlər məcmusu” olduğunu qeyd edirlər. [7, s. 98-108]

Hər bir sahə terminologiyasında olduğu kimi siyasi sahəyə daxil olan ispan dilində terminlərin yaranma yolları da müxtəlifdir. Ümumilikdə isə aparılan araşdırmalardan sonra qeyd etməliyik ki, ispan terminologiyası dilin daxili imkanları hesabına və ya alınma sözlər hesabına daima inkişafdadır və siyasi terminlər də məhz bu yollarla yaranır və ispan milli terminologiyasının da yaranmasına zəmin yaradır. Müasir dövrdə ispan siyasi terminologiyası daha da zənginləşir və araşdırmalar sübut etmişdir ki, terminologiyanın yaradılması və zənginləşdirilməsi üçün ən əlverişli yol dilin daxili imkanları əsasında terminlərin və ya söz birləşmələrinin yaradılmasıdır. Siyasi terminlər yaradarkən ispan dilinin özünəməxsus xüsusiyyətləri mütləq şəkildə nəzərə alınmalıdır. Əgər dilin fonetik, leksik xüsusiyyətləri, dilə məxsus olan xüsusi qrammatik qayda və qanunlar düzgün şəkildə nəzərə alınaraq termin yaranarsa, bu zaman həmin termin asan şəkildə anlaşıla, tələffüz edilə, yadda saxlanıla və daha tez-tez istifadə oluna bilər. Bu zaman hədəf dilə tərcümə edərkən həmin siyasi terminin düzgün ötürülməsində, ekvivalentinin verilməsində və anlaşılməsində çətinlik yaranmır. Məxəz dildən hədəf dilə tərcümə zamanı siyasi termin birmənalı və konkret bir şəkildə müəyyən anlayışı ifadə etməlidir.

Siyasi mətnlərin əsas məzmunu, ilk növbədə, müəyyən sosial qrupların və ya müəyyən şəxslərin siyasi fəaliyyətlərini, siyasi fikirlərini, əlaqələrini və s. özündə əks etdirir. Başqa sözlə desək, siyasi mətin insanlar arasında cəmiyyətdə baş verən qarşılıqlı əlaqəni təmin edərək siyasi fəaliyyətlər haqqında müəyyən məlumatların əldə edilməsinə köməklik edir. Beləliklə, siyasi mətin həm milli, həm də beynəlxalq məsələləri əhatə edir və müxtəlif formalarda ola bilər: saziş, ikitərəfli və yaxud çoxtərəfli müqavilə, siyasətçilərin müəyyən bir məkanda, auditoriya qarşısında və mətbuat konfransında çıxışları və müsahibələri, millət vəkiliyin parlament müzakirələrində iştirakı və s. [6, s. 141]

Siyasi terminlər özünəməxsus xüsusiyyətlərinə görə digər sahə terminologiyasından fərqlənirlər. İspan dilində siyasi terminlər aşağıdakı xüsusiyyətlər daha çox əks olunmuşdur:

1. Yığcam və birmənalı olması;
2. Emosionallığın olmaması;
3. Məcəziliyin və bədiiiliyin olmaması;
4. Çoxmənalılığın olmaması.

İspan dilində siyasi mətnlərində bəzən elə terminlərə rast gələ bilərik ki, onların sinonimi mövcud deyil. Belə siyasi terminlərə *parlament* (*parlamento*), *monarxiya* (*monarquía*), *inqilab* (*revolución*), *respublika* (*república*), *demokratiya* (*democracia*) və s. bu kimi terminləri misal göstərə bilərik.

Bəzən müvafiq termin yaratmaq mümkün olmadıqda başqa dildən həmin anlayışı ifadə edən terminin hazır şəkildə alınıb işlənməsi hallarına tez-tez rast gəlmək mümkündür. Bu zaman da terminlər alınma sözlər hesabına dildə yaranır. Məsələn: *terrorismo-terrorizm*, *ideología-ideologiya*, *burocracia-bürokratizm* və s. Misallardan da məlum olduğu kimi bəzi siyasi terminlər alınma söz kimi dilimizdə mövcud olsa da, bəzi terminlərin dilimizdə birbaşa tərcüməsi mövcuddur. Siyasi terminlərdə təkmənalılıq xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Siyasi mətnlərdə işlənən

terminlər çoxmənalı olduqda onun tərcümə zamanı düzgün ekvivalentinin seçilməsinin əhəmiyyəti nisbətən azalır, çünki çoxmənalı terminlər siyasi anlayışların aydın və dəqiq əks olunmasına lazımi imkan yaratmır və bu zaman oxucunun mətnin məzmununu dərk etməsində anlaşılmazlıq yarana bilər.

Elə siyasi terminlərə də rast gəlinir ki, həmin terminlərin bir sözdən ibarət olmasına baxmayaraq terminin hədəf dildə tərcüməsi bir sözdən ibarət deyildir. Eyni zamanda elə terminlər də mövcuddur ki, məxəz dildə termin iki və daha artıq sözdən ibarət olmasına baxmayaraq hədəf dildə həmin terminin ekvivalenti bir sözdən ibarətdir. Məsələn: **censo- siyahıyaalınma, faiz** terminini misal göstərə bilərik. Bu termin Azərbaycan dilinə **əhalinin siyahıyaalınması** şəklində tərcümə edilir. Göründüyü kimi, ispan dilində olan siyasi termin bir sözdən ibarətdir, lakin ana dilimizdə həmin sözün ekvivalenti iki sözdən ibarətdir.

Bundan başqa, siyasi terminlərin mövcud olduğu mətnlərin tərcüməsi zamanı həmin mətnin məzmununa diqqət yetirmək lazımdır, mətndə məlumat verilən ölkələrin dövlət siyasi rejimi və ya qurumu ilə bağlı araşdırmalar etmək mütləqdir, çünki siyasi terminlər digər sahələrə məxsus olan terminlərdən bir qədər fərqlidir.

Newmarkın fikrincə, siyasi mətnlərin özəyi onun terminologiyasıdır. *demokratiya, kapitalizm, kommunizm, sosializm* və s. kimi terminlərin tərcüməsi daha asan görünür. Onun fikrincə bu da 2 səbəbdən qaynaqlanır.

1. Bir çox dillərdə rəsmi tərcümədə oxşarlıq;
2. Yunan və yaxud latın mənşəli olmaları . [4, s. 146-161]

Bununla yanaşı olaraq, Newmark bildirir ki, siyasi dil müxtəlif anlayışları özündə ehtiva edir, bəzi sözlərin ilk baxışdan tərcümə edilməsi asan görünsə də, həmin sözlər tərcümə prosesi zamanı müəyyən çətinliklərə səbəb ola bilər. Bəzi siyasi terminlər bir çox dillərdə mövcud olan anlayışlardır, lakin bu terminlərin birbaşa tərcüməsi həmişə tam şəkildə uyğun gəlmir, çünki bu kimi anlayışlar müxtəlif ölkələrdə fərqli mənalar daşıyır. [4, s. 146-161]

Resolución termini həm termin, həm də ümumişlək sözdür, resolver- həll etmək feilindən yaranmışdır. Bu sözün ilkin mənasını **həll** deməkdir, lakin əgər siyasi mətnlərdə konkret bir təşkilatın adı ilə yanaşı işlənərsə bu zaman **qətnamə** mənasını verir. İspan dilində isə həm ümumişlək, həm də siyasi termin kimi işlənən **resolución** sözü **həll** mənası ilə yanaşı, siyasi mətnlərdə termin kimi **qətnamə** mənasında da işləndiyini tez-tez müşahidə edə bilərik. Digər bir terminə diqqət yetirsək məsələn, **las fuerzas de ocupación** ifadəsində **fuerza** sözünün əsas mənası **güc, ocupación** sözü **işğal** deməkdir. Söz birləşməsi şəklində işləndikdə hədəf dildə ekvivalenti **işğalçı qüvvələr** kimi məxəz dildə verilməsi daha düzgün hesab edilir.

El coronel es el encargado de mostrarnos la formación militar establecida en las proximidades al área de conflicto.

Polkovnik münaqişə bölgəsi yaxınlığında mövcud hərbi təlimin bizə göstərilməsindən məsul olan şəxsdir.

El coronel termininin Azərbaycan dilində müvafiq tərcüməsi **polkovnik** deməkdir. Siyasi mətindən götürülmüş bu cümlədə *el encargado de* -*encargarse* feilindən yaranmışdır və *hansısı vəzifənin yerinə yetirilməsindən məsuliyyət daşımaq*

mənasında işlənir. Odur ki, *el encargado* sözü *məsul şəxs* kimi hədəf dildə tərcümə olunacaqdır. *La formación* sözü *formar* (formalaşdırmaq, yaratmaq) feilindən yaranmışdır. *La formación militar* termini siyasi mətində *hərbi təlim* mənasında işlənir. *Área - sahə* sözü (mədəniyyət sahəsi, turizm sahəsi və s.) eyni zamanda *ərazi, bölgə* mənalarını da ifadə edə bilər. Mətnin məzmununa uyğun düzgün sinonimin seçilməsi tərcüməni həyata keçirən şəxs tərəfindən həyata keçirilir. Yuxarıda verilmiş cümlədə ispan dilində siyasi termin olaraq *área de conflicto - münaqişə bölgəsi* mənasını ifadə edir. [5, s. 161]

Aparılan araşdırmalardan belə nəticəyə gələ bilərik ki, siyasi terminlərdə təkmənalılıq xüsusi əhəmiyyət daşıyır, çünki siyasi mətnlərdə işlənən yuxarıda qeyd olunan terminlər çoxmənalı olduqda siyasi anlayışların və ya sözün mənasının aydın və dəqiq əks olunmasına lazımi imkan yaranmır və bu zaman oxucunun mətnin məzmununu dərk etməsində anlaşılmazlıq baş verir. Bəzən müvafiq termin yaratmaq mümkün olmadıqda başqa dildən həmin anlayışı ifadə edən terminin hazır şəkildə alınıb işlənməsi hallarına tez-tez rast gəlmək mümkündür. Siyasi dil müxtəlif anlayışları özündə ehtiva edə bilən alınma terminlərin tərcüməsi zamanı müxtəlif ölkələrdə fərqli mənalar daşdığından müəyyən çətinliklərə səbəb olduğunu görürük.

Ədəbiyyat

1. Espasa C. (2006). Diccionario de La Real Academia de la Lengua, Madrid: pág. 1389
2. Lang, M. (1990) Formación de palabras en español. Madrid: pág. 62-87
3. Márquez, D. A. (2011). Las once competencias del traductor: el perfil, ideal en servicios de traducción. Comunicación, Cultura y Política (4), Madrid: pág. 53-68
4. Newmark, Peter (1991). About translation. Clavedon: Multilingual Matters, capítulo 12, p. 146-161
5. Norberto Bobbio, Diccionario de política, (2024) Madrid: Grupo editorial siglo veintiuno, pág. 200
6. Schaffner Ch. (1997). Strategies of Translating Political Texts. p119-144
7. Silvia Pavel y Diane Nolet, Manual de terminología, Ministro de Obras Públicas y Servicios Gubernamentales de Canadá 2002
8. Нарумов Б.П. (1988). Испанско-Русский словарь. Москва: Изд. "Русский Язык", стр. 830
9. Нарумов Б.П. Русский – Испанско словарь, (1988). Москва: Изд. "Русский Язык", стр. 832
10. Р. Рзаев, Новрузов Р. (2015) Русско-Азербайджанский толковый юридический словарь, Баку: Изд. "Азербайджанский Язык", стр. 800

Rahima Mammadova

THE DIFFERENCE IN MEANING OF SOME TERMS USED DURING TRANSLATION OF POLITICAL TEXTS

Summary

According to modern research, various political terms have emerged that reflect the current stage of political development and changes in Spanish society. In modern times, the translation of political texts is very important for the development of relations with Spanish-speaking countries, for obtaining information about diplomatic relations between states. The improvement of the Spanish language is marked by an increase, change and diversity in the meanings of terms used in political texts. Each political term has spread not only morphologically, but also by common, borrowed ways (calque and neologism). As it can be seen, although the political terms used in Spanish lexicology through borrowed words are the majority, they are part of the Spanish language system and are preferred to be created in a lexical, morphological and syntactic way, reflecting different characteristics, mainly due to the internal possibilities of the language. Another factor that increases the importance of the subject is the insufficient knowledge in our native language about the ways of the formation and translation of political terms in Spanish. As science and society develop in the world, a number of political terms are becoming common words. A certain part of the terms found in political texts can be used as a common word along with its original meaning.

Keywords: Spanish political language, political terms, the role of political terms in the development of the language, the emergence, feature of political terms, the lexicon of the Spanish language, various meanings of political terms.

Рагима Мамедова Гадировна

РАЗЛИЧИЯ В ЗНАЧЕНИИ НЕКОТОРЫХ ТЕРМИНОВ, ИСПОЛЗУЕМЫХ ПРИ ПЕРЕВОДЕ В ПОЛИТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ

Резюме

На основе современных исследований возникли различные политические термины, отражающие текущий этап политического развития испанского общества и его изменения. Перевод политических текстов в современную эпоху очень важен для развития отношений с испаноязычными странами, получения информации о дипломатических отношениях между государствами. Совершенствование испанского языка выделяется увеличением, изменением и разнообразием значений терминов, используемых в политических текстах. Все политические термины распространяются в языке не только морфологически, но и общими, заимствованными способами (калька и неологизмы). Как видно, хотя политические термины, используемые в испанской лексикологии посредством заимствованных слов, составляют большинство, они являются частью испанской языковой системы и отражают

различные особенности, и создавать их предпочтительно лексическими, морфологическими и синтаксическими средствами, главным образом из-за внутренних возможностей языка. Еще одним фактором, повышающим значимость темы, является то, что на нашем родном языке недостаточно информации о способах образования и перевода политических терминов на испанском языке. По мере развития науки и общества в мире все больше политических терминов становятся обычными словами. Определенная часть терминов, встречающихся в политических текстах, может использоваться как общее слово помимо его первоначального значения.

Ключевые слова: испанский политический язык, политические термины, роль политических терминов в развитии языка, возникновение политических терминов, их особенность, лексика испанского языка, различные значения политических терминов.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.02.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 24.02.2024

**Rəyçi: F.f.d, dosent, Aynur Quliyeva
tərəfindən çapa tövsiyyə olunmuşdur**